

Ruhların İletişimi

Geçenlerde Mehmet Rifat'ın *Ruhların İletişimi* / Proust ve Müzik kitabını (YKY, 2018) zevkle okudum.

Kitabın hemen girişinde "Mehmet Rifat Fransız edebiyatı, eleştiri kuramları ve göstergebilim alanlarında çalışıyor" tümcesine yer verilmiş. Yapısalcılık, anlambilim, imbilim ile yakınlık kurduğumuz 70'li yıllardan buyana Rifat, yazın bilgimize ve görgümüze önemli katkılar yapmıştır. Rifat'ın çoğunu okuduğum çalışmalarından birçok şey öğrenecek yararlanmışım. Rifat aynı zamanda üst düzey bir Proust uzmanıdır. Böyle bir uzmanlığın bilginin yanı sıra ince bir yazın ve müzik beğenisi gerektirdiğini, Rifat'ın bunun hakkını verdiğini de vurgulayalım.

Elimizdeki **Kitap** hakkında Emre Aracı'nın *Müziksever Proust Tutkunları'nın İletişimi* başlıklı güzel bir yazısını (*Andante*, Kasım 2018) okudum. Bilmiyordum: Proust'un gönüldaşı Reynaldo Hahn 1906 yılında geldiği İstanbul'da, Boğaziçi'nde kayıklı mehtap sefasından sonra bir beste yapmış. Aracı, Hahn ile A. Ş. Hisar'ı "buluşturmayı o kadar isterdim ki" dedikten sonra ekliyor: "Belki de o kayıkta besteleyen rüya 'hayatın zâhirî şekillerini görürsünüz; ben bâtinî şekillerini' diyen Fahim Bey'in rüyasında duyduğu müzik olabilir miydi.?" Yazın ile müzik yine buluşuyor. Ne hoş!

ESTETİK YÜKLÜ TÜMCELER

Proust deyince hemen herkesin ilk aklına gelen şeylerden biri uzun tümcelelidir. Önce okuru zorlayan ama kendini kaptırdınız mı haz veren, anlam ve estetik yüklü tümceler. **Kitapta** uzun tümce yazımıyla müzik zevki arasındaki ilişkinin vurgulanması özellikle ilgimi çekti. Çünkü yazınımızda kulağı tirmalayan uzun tümcelerle yazarlık gösterisi yapanları görüyoruz. Bunlardan birinin yapıtında müzik **sanatının** izine rastlamıştım. Acaba, diyorum, müzikle haşır neşir olsaydı, güzel uzun tümce kurabilir miydi?

Proust'un sadece tümcelerinin değil, o dev yapıtının tümünün müziğe dayandığını anlıyoruz. Sanki sözcükler ezgilerin içinden doğmuşlar. Sanki yazar bir besteci olmadığı ya da olamadığı için yazmış. Heyhat! Yazın anıtı olan o koca yapıt Proust'un muazzam iç yalnızlığının

sözcükler halinde tortusu gibidir. O anıt dikmek için Proust ölümüne kapanmıştır kendi odasına. Proust'a bakınca "Yazın ayırır" diyesi geliyor insanın. Ya besteci olsaydı? Proust'un sözleriyle yanıt arayalım: "ruhlar arasında mevcut olabilecek iletişimin yegâne örneği de müzik mi diye düşünüyordum. Müzik devamı gelmemiş bir olasılık gibidir; insanlık başka yollara, konuşma ve yazı diline sapmıştır."

TÜRK MÜZİĞİNDE TANPINAR ETKİSİ

Müziğin bu birleştirici yönü bazen insanı da aşar. Clint Eastwood anlatır. Bir gün Charlie Parker açık havada çalışıyordu. Yakında bir çitin üstünde kuşlar varmış. Parker çalarken hiç kıpırdamamışlar. Bitince müzik uçup gitmişler.

Böyle şeyleri görünce "Keşke iyi bir müzisyen olsaydım, hadi onu olamadım, Cem Behar ya da Bülent Aksoy kadar klasik Türk müziğinden, Üner Birkan kadar Klasik Batı müziğinden anlayan bir dinleyici olsaydım" diyor insan.

Tanpınar öyle bir dinleyiciydi işte! Müziksever olarak kendini nasıl yetiştirdiğini günlüklerinden biliyoruz. Bir konferansta dinleyicilerden bir Tanpınar'ın yapıtı okuyunca arka düzlemde müzik gördüğünü söylemişti. Haklıydı. Tanpınar - müzik ilişki üzerine Tahir Abacı'nın ve rahmetli Zeynep Bayramoğlu'nun gözlemlerini anımsıyorum. Ben de bir iki satır yazmıştım. Başka bir okuru izleyerek, Tanpınar'ın, yaşasaydı, "Massive Attack" dinleyebileceğini öne sürmüştüm. "Swingle Singers"ı da dinleyebilirdi. Robert Enrico'nun *Serüvenciler* filmindeki o olağanüstü denizaltında defin sahnesinin müziğinin Tanpınar'ı etkilememiş olacağını hiç sanmıyorum.

Proust'un hayali bestecisi Vinteuil'in *sonata'sı*, *septuor'u* aklıma Tanpınar'ın *Mahur Beste'sini*, *Ferahfeza'sını* getirdi. Raoul Ruiz'in ülkemizde de festivallerde gösterilmiş olan *Yeniden Bulunan Zaman* filminde Proust'un *Vinteuil'ü* dinlediği etkileyici bir sahne vardır. *Huzur'un* Ferahfeza ayını bölümünün filmi bir gün çekilebilecek mi acaba?

Biliyorum, çok daha zor olur, ama biri denemeli.

Proust, önce insanları müzikle birleştirir, müzik bitinceyse etrafındaki insanları çok silik görür. Mümtez geçici bir mistik bütünleşme yaşar. Aslında Tanpınar kutup noktasında yalnız olduğunun bilincindedir. Romantik kahramanı Mümtez

da bunu acı şekilde anlayacaktır. Sanki müziğin yol açtığı bütünleşme duygusu kısa bir düş gibidir, bir yanıl-sama değilse. Belki onun için, kişisel yorum yapacağım, Proust, "Tesellim müziktedir." demiştir. Müzikte teselli aramak, Proust'un, bence yanlış bir şekilde "kötü müzik" dediği ama küçümsemediği türlerde yaygındır. (Ne yani! Proust, yaşasaydı, Fransız şansonlarını sevmez miydi? Brel, Bras-

sens, Cabrel dinlemez miydi?) Bizim kültürümüzün, toplumumuzun da hiç yabancı olmadığı bir ruh eğilimidir bu.

MÜZİK VAKİTLE RUHU

Müzikten tatlı tatlı söz ediyoruz ama madalyonun bir de öbür yüzü var. Bütünleşme duygusuna yol açtığı için olacak, müzik kitle ruhu oluşturmak için en uygun araçtır. Değişik türlerde marşlardan tutun acayip kitlesel pop konserlerine kadar sürekli yaşadığımız bir deneyimdir bu. Amaç, kişileri kendi bireyselliklerinin ötesinde güya bir bütünün parçası olarak hissettirmek, açıkcası ruhları arasında müzik ötesi amaçlarla bir iletişim kurmaktır. Yaşadığımız kitle kültüründe böylece günlük yaşamın yutturmacalarını unutturacak yapmacık bir mutluluk ve keyif ayraçı açılır. Bence müziğin yanlış kullanımınıdır bu. O yöne gitmektense sessizliği yeğlerim.

Günümüzde sessizliğin sözde müziğe yeğ tutulabileceği çok alan bulunuyor elbette. Müziğin gürültüyle karıştırıldığını her gün görüyoruz. Bu noktada, Proust'un müzik anlayışını da etkilemiş olan Schopenhauer'in bir düşüncesini aklıma geliyor: İnsanın kafa ve ruh gücü gürültüye katlanma gücüyle ters orantılıdır. Ya müzik ya da sessizlik! Gürültüye hayır! ■

